

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ

УДК 94(476):331.108

ПАДРыхТОўКА БЕЛАРУСкіХ КАДРАў Выхэйшай КВАЛіФіКАЦЫі ў АПОшНія ДзЕСЯЦіГОДДзі САВЕЦКАй МАДэрНіЗАЦЫі ГРАМАДСТВА

I. A. Пушкін

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт харчовых і хімічных тэхналогій, Рэспубліка Беларусь

Анотацыя. Мэтай артыкула з'яўляецца аналіз падрыхтоўкі беларускіх кадрў вышэйшай кваліфікацыі для прамысловасці ў 1970–1980-я гг. Гістарычны кантэкст дазваляе лепш зразумець змены ў адпаведнай сістэме падрыхтоўкі кадрў у пераходны постсавецкі перыяд і ў сучаснай Рэспубліцы Беларусь. Новы дакументальны архіўны матэрыял дазволіў раскрыць некаторыя асаблівасці фарміравання кадравага складу прамысловасці БССР. У выніку выяўлены станоўчыя і адмоўныя заканамернасці падрыхтоўкі кадрў у савецкі перыяд. Існавала залежнасць паміж сістэматычнымі рэарганізацыямі сістэмы кіраўніцтва краінай і эканомікай і рэарганізацыямі ў сістэме падрыхтоўкі, перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі кадрў для прамысловасці. Устаноўлена, што спробы выправіць становішча ў эканоміцы шляхам падрыхтоўкі кадрў вышэйшай кваліфікацыі і ўкаранення розных метадаў павышэння якасці і эфектыўнасці кадравага патэнцыялу ва ўмовах існавання савецкай эканамічнай сістэмы не прынеслі чаканага выніку.

КЛЮЧАВЫЯ СЛОВЫ: *кадры; кадры вышэйшай кваліфікацыі; падрыхтоўка кадрў; перападрыхтоўка і павышэнне кваліфікацыі; Беларусь; савецкі перыяд.*

ДЛЯ ЦЫТАВАННЯ: Пушкін, І. А. Падрыхтоўка беларускіх кадрў вышэйшай кваліфікацыі ў апошнія дзесяцігоддзі савецкай мадэрнізацыі грамадства / І. А. Пушкін // Вестник Белорусского государственного университета пищевых и химических технологий. – 2023. – № 1(34). – С. 124–130.

TRAINING OF HIGHLY QUALIFIED BELARUSIAN PERSONNEL IN THE LAST DECADES OF SOVIET MODERNIZATION OF SOCIETY

I. A. Pushkin

Belarusian State University of Food and Chemical Technology, Republic of Belarus

Abstract. The purpose of the article is to analyze the training of Belarusian highly qualified personnel for industry in the 1970s-1980s. The historical context makes it possible to better understand the changes in the relevant system of personnel training in the transitional post-Soviet period and in the modern Republic of Belarus. New documentary archival material allowed us to reveal some features of the formation of personnel in the industry of the BSSR. As a result, positive and negative patterns of personnel training in the Soviet period were revealed. There was a relationship between systematic restructuring of the country's leadership system and economic and restructuring in the system of training, retraining and advanced training of personnel for industry. It has been established that attempts to improve the situation in the economy by training highly qualified personnel and introducing various methods to improve the quality and efficiency of human resources in the conditions of the existence of the Soviet economic system did not bring the expected result.

KEYWORDS: *personnel; highly qualified personnel; personnel training; retraining and advanced training; Belarus; Soviet period.*

FORCITATION: Pushkin, I. A. Training of highly qualified Belarusian personnel in the last decades of Soviet modernization of society / I. A. Pushkin // Vestnik of the Belarusian State University of Food and Chemical Technologies. – 2023. – № 1(34). – P. 124–130 (in Russian).

УВОДЗІНЫ

На сучасным этапе развіцця Беларусі асаблівае значэнне набывае працэс навучання работнікаў прагрэсіўным прыёмам і метадам працы, а таксама новым тэхналогіям вытворчасці тавараў і паслуг. У савецкі час была створана даволі эфектыўная сістэма падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі кадрў высокай кваліфікацыі для ўсіх галін эканомікі, уключаючы прамысловасць. Наша мэта – прааналізаваць падрыхтоўку беларускіх кадрў вышэйшай кваліфікацыі для прамысловасці ў 1970–1980-я гг., апошнія два дзесяцігоддзі існавання савецкай сістэмы мадэрнізацыі грамадства. Гістарычны кантэкст артыкула патрэбны для лепшага разумення зменаў у адпаведнай сістэме падрыхтоўкі кадрў у пераходны постсавецкі перыяд і ў сучаснай Беларусі.

Агульная характарыстыка падрыхтоўкі кадрў у Беларусі асвятляецца як у абагульняючых працах, так і ў асобных артыкулах, апублікаваных у апошні час [1–7]. Іх аналіз паказвае, што працэс і асаблівасці падрыхтоўкі спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі не раскрыты ў поўным аб'ёме. Выкарыстанне новага дакументальнага архіўнага матэрыялу дазваляе стварыць аб'ектыўную карціну фарміравання кадравага складу прамысловасці БССР у апошнія дзесяцігоддзі існавання рэспублікі.

АСНОЎНАЯ ЧАСТКА

Перыяд 1970–1990 гг. – гэта час функцыянавання ў Беларусі, як і ў цэлым у СССР, адміністрацыйна-каманднай (сацыялістычнай) эканамічнай сістэмы. У першай палове 1970-х гг. імпульс, дадзены рэформай 1965 г., паступова затухаў, у эканоміцы сталі нарастаць негатыўныя з'явы, якія ўсё больш узмацняліся ў наступныя гады. Беларуская эканоміка, як і ўся савецкая, усё больш адставала ад эканомікі вядучых капіталістычных краін па эфектыўнасці, тэхнічным і тэхналагічным узроўні, большасці іншых паказчыкаў. Кіраўніцтва савецкай краіны, каб спыніць хуткае зніжэнне тэмпаў эканамічнага росту, абпіралася ў асноўным на пазаэканамічныя, адміністрацыйна-камандныя метады.

У пачатку 1970-х гг. злабадзённай задачай з'явілася забеспячэнне гаспадарча-культурнага комплексу БССР кваліфікаванымі кадрамі. У першую чаргу не хапала спецыялістаў з вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыяй, якія павінны былі замяніць на вытворчасці так называемых «практыкаў» – работнікаў, якія працавалі на адказных пасадах не ў адпаведнасці з атрыманай адукацыяй, а выключна дзякуючы практычнаму вопыту.

Нягледзячы на тое, што ў рэспубліцы працавалі 28 вышэйшых навучальных устаноў (ВНУ) з колькасцю 137,3 тыс. студэнтаў, па гэтаму паказчыку БССР сярод саюзных рэспублік займала толькі 11-е месца. Савецкая Беларусь адставала ад іншых рэгіёнаў краіны і па колькасці спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй. Так, на тысячу насельніцтва тут прыходзілася 57 спецыялістаў такога ўзроўню, у той час як па СССР гэты паказчык складаў 65 чалавек. Увядзенне новых прамысловых прадпрыемстваў стварала дэфіцыт інжынерных кадрў, асабліва ў галіне машынабудавання, вылічальнай тэхнікі, аўтаматызаваных сістэм кіравання, патрэбнасць у якіх задавальнялася на 58 %. У маі 1970 г. ЦК КПБ накіраваў у ЦК КПСС ліст «Аб стане развіцця навукі і вышэйшай адукацыі ў Беларускай ССР», дзе ўздымалася пытанне аб неабходнасці адкрыцця ў рэспубліцы шэрагу вышэйшых навучальных устаноў [1, с. 469].

3 1 студзеня 1973 г. на базе тэхналагічнага факультэта Магілёўскага машынабудаўнічага інстытута пачаў працаваць Магілёўскі тэхналагічны інстытут (сёння Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт харчовых і хімічных тэхналогій). Ён стаў адзінай у рэспубліцы вышэйшай установай, якая разгарнула падрыхтоўку спецыялістаў для харчовай і перапрацоўчай галін аграпрамысловага комплексу (АПК) і хімічнай прамысловасці [6, с. 2–53]. На базе філіяла Беларускага тэхналагічнага інстытута з 1974 г. шматпрофільную падрыхтоўку інжынераў разгарнуў Наваполацкі палітэхнічны інстытут. Толькі за 1981–1985 гг. гэтая маладая навучальная ўстанова падрыхтавала 4200 спецыялістаў, 80 % з якіх працавалі на прадпрыемствах і ў арганізацыях Беларускай ССР. 3 1 студзеня 1980 г. вышэйшая школа БССР папоўнілася яшчэ адной навучальнай установай – Гомельскім кааператыўным інстытутам. На ВНУ ўскладвалася задача падрыхтоўкі кадраў таварavedаў, эканамістаў, бухгалтараў для кааператыўных арганізацый. У выніку прымаемых мер у 1985/1986 навучальным годзе колькасць вышэйшых навучальных устаноў у Беларускай ССР дасягнула 33, а кантынгент студэнтаў склаў 181,9 тыс. чалавек [1, с. 469].

Навукова-тэхнічная рэвалюцыя запатрабавала наяўнасці спецыялістаў, якія адпавядалі б яе крытэрыям. Таму ў 1981–1985 гг. у вышэйшай школе пачалася падрыхтоўка інжынерных кадраў па кірунках: «Сістэмы аўтаматызаванага праектавання», «Аўтаматызацыя і комплексная механізацыя хіміка-тэхналагічных працэсаў», «Робататэхнічныя сістэмы», «Будаўніцтва цеплавых і атамных электрастанцый», «Паўправадніковыя і мікраэлектронныя прыборы» і інш. Калі ў 1971 г. кадры рыхтаваліся па 165 спецыяльнасцях, то ў 1985 г. – па 2056. За 1981–1984 гг. выпуск спецыялістаў у галіне электроннай тэхнікі і аўтаматызацыі вырас на 27,5 %, комплекснай механізацыі, машынабудавання – на 45 %, аўтаматызаваных сістэм кіравання – на 66 %. Колькасць спецыялістаў па эксплуатацыі і наладцы станкоў з праграмным кіраваннем павялічылася ў 2,4 раза, рамонту і абслугоўванню бытавой радыёэлектроннай тэхнікі – у 5,5 разоў і г. д. [1, с. 470].

У адпаведнасці з Пастановаю Савета Міністраў (СМ) БССР № 335 ад 12.11.1985 г. Міністэрствам вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР і падведамаснымі ВНУ ў 1987 г. рэалізоўвалася Комплексная праграма па падрыхтоўцы і перападрыхтоўцы кадраў у вобласці стварэння і эксплуатацыі робататэхнічных комплексаў (РТ), гнуткіх вытворчых сістэм (ГВС) і сістэм аўтаматызаванага праектавання (САПР). У 8 ВНУ Беларусі падрыхтавалі спецыялістаў, атрымаўшых падрыхтоўку ў галіне РТ, ГВС, САПР, у колькасці 1274 (план – 1257) чал., па спецыяльнасцям: машынабудаванне і прыборабудаванне – 628 (675), электронная тэхніка, электрапрыборабудаванне і аўтаматыка – 439 (426), радыётэхніка і сувязь – 90 (90), эканоміка – 47 (50) спецыялістаў. Акрамя таго: у Мінскім палітэхнічным тэхнікуме ў 1987 г. адбыўся першы выпуск тэхнікаў па спецыяльнасці «Эксплуатацыя прамысловых робатаў» у колькасці 27 чал., у наступныя гады: 1988 г. – 820, у 1989 г. – 846, у 1990 г. – 1108 спецыялістаў [8, арк. 132, 133].

Павышэнню ўзроўню падрыхтоўкі інжынерных кадраў спрыяла навукова-даследчая праца, якая вялася ў вышэйшай школе. Дзейнічалі студэнцкія канструктарскія бюро, навуковыя гурткі, расла папулярнасць навукова-тэхнічных канферэнцый, студэнцкія навуковыя даследаванні садзейнічалі папаўненню творчых калектываў вучоных інстытутаў. У БССР колькасць студэнтаў, прыцягнутых да выканання дзяржбюджэтных навукова-даследчых прац кафедраў, дасягнула ў 1985 г. 34,7 % (1981 г. – 23,1 %) [5, с. 23, 27–28; 1, с. 471].

Патрабаванні тэхнічнага прагрэсу ў вытворчасці паспрыялі стварэнню вучэбных кафедраў на вядучых прадпрыемствах БССР. Так, у пачатку 1970-х гг. на Мінскім трактарным заводзе была створана кафедра калёсных трактароў Беларускага палітэхнічнага інстытута. 3 верасня 1975 г. на Беларускай аўтамабільнай заводзе пачала дзейнічаць кафедра вялікагрузных аўтамабіляў, якую ўзначаліў галоўны канструктар доктар тэхнічных навук М. Высоцкі. У сярэдзіне 1980-х гг. на Магілёўскім ВА «Хімвалакно» быў створаны філіял кафедры «Хімічнай тэхналогіі высокамалекулярных злучэнняў» Магілёўскага тэхналагічнага інстытута (загадчык кафедры доктар тэхнічных навук, прафесар Б. Геллер) [5, с. 214–215; 1, с. 471].

Арганізацыя такіх вучэбных структур садзейнічала больш эфектыўнаму выкарыстанню кваліфікаваных заводскіх кадраў для навучання і выхавання будучых спецыялістаў, збліжэнню вучэбнага працэсу з вытворчасцю, больш шырокаму выкарыстанню ў вучэбных мэтах вытворчай базы прадпрыемстваў.

На падрыхтоўцы кадраў вышэйшай кваліфікацыі негатыўна адбівалася недастатковае фінансаванне. Не хапала ўласных вучэбных плошчаў. Некаторыя ўстановы працавалі ў арэндных памяшканнях. Напрыклад, Магілёўскі тэхналагічны інстытут арандаваў памяшканні адразу ў некалькі навучальных устаноў. Хранічнай была праблема забеспячэння студэнцкай моладзі інтэрнатамі [6, с. 6, 12; 1, с. 473–474].

Складанасці ў арганізацыі вучэбнага працэсу, нізкая зарплата выпускнікоў ВНУ зніжалі зацікаўленасць моладзі ў набыцці вышэйшай адукацыі. Калі ў 1975 г. у БССР дакументы на паступленне ў ВНУ падаваў кожны дзесяты выпускнік, то ў 1981 г. – толькі дваццаты, што на чвэрць зменшыла колькасць абітурыентаў. За 1970–1980 гг. колькасць выпускнікоў, якія здавалі экзамены на дзённыя аддзяленні вышэйшай школы, скарацілася з 42 да 32 %, а па ўсіх формах навучання з 48 да 36 % [1, с. 473].

Нягледзячы на прымаемыя арганізацыйныя меры, праблема забеспячэння прамысловага комплексу рэспублікі кадрамі вышэйшай кваліфікацыі заставалася нявырашанай. У 1985 г. на прадпрыемствах БССР кожны другі кіраўнік цэха і яго намеснік, кожны трэці галоўны спецыяліст (канструктар, тэхнолаг, механік і інш.), палова эканамістаў, каля 70% галоўных і старшых бухгалтараў не мелі вышэйшай адукацыі. У той жа час шмат дыпламаваных кадраў выкарыстоўваліся не па спецыяльнасці. Напрыканцы 1984 г. больш за 111 тыс. з іх працавалі на пасадах, якія не патрабавалі ні вышэйшай, ні сярэдняй спецыяльнай адукацыі [9, арк. 25–26; 10, арк. 13,15; 11, арк. 14–15; 1, с. 471; 12, арк. 65].

Аналіз эканамічнага стану і кадравай сітуацыі ў прамысловых арганізацыях БССР паказаў наяўнасць тут дастаткова сур'ёзных праблем. Перш за ўсё гэта недахоп высокакваліфікаваных спецыялістаў-даследчыкаў, якія мелі ступень кандыдата або доктара навук. На красавік 1980 г. у БССР іх удзельная вага ў навуковых устаноў прамысловасці складала толькі 18 %, будаўніцтве – 19 %, пры тым, што ў цэлым гэты паказчык па БССР складаў 32 %. Удзельная вага дактароў і кандыдатаў у агульнай колькасці работнікаў і спецыялістаў, занятых навуковай працай па тэхнічных напрамках складала 18,9 %, па фізіка-матэматычных – 23,4 %, па эканамічных – 32 % [13, арк. 85]. Сярод іх характэрным быў вельмі нізкі працэнт спецыялістаў у найбольш прадукцыйным для даследаванняў і распрацовак узросце – 30–49 гадоў, а таксама нізкая доля сярод даследчыкаў моладзі і адначасова значная ўдзельная вага асоб пенсійнага ўзросту.

У 1986 г. з 48 міністэрстваў, арганізацый і прадпрыемстваў, што паведамлілі ў Дзяржплан аб сваіх патрэбах у навуковых кадрах, толькі 16 адрапартавалі аб адсутнасці ў іх патрэб у навуковых кадрах вышэйшай кваліфікацыі. Астатнім міністэрствам, арганізацыям і прадпрыемствам было неабходна 3,6 тыс. кандыдатаў навук. Доктары навук былі запатрабаваны толькі 8 міністэрствамі і ведамствамі БССР. За 1986–1990 гг. планавалі падрыхтаваць 489 дактароў навук, а патрэбна было – 513 [14, арк. 107–108].

Асноўныя прычыны недахопу кадраў вышэйшай кваліфікацыі: адсутнасць матывацыі з-за невысокай аплаты; нізкі ўзровень абнаўлення матэрыяльна-тэхнічнай базы; адсутнасць адпаведнага інфармацыйнага забеспячэння навукова-тэхнічнай дзейнасці. Гэтыя праблемы ў большасці сваёй не маглі быць вырашаны толькі за кошт сродкаў і магчымасцей саміх арганізацый і прадпрыемстваў. Сітуацыя ў значнай меры вызначалася эфектыўнасцю агульнадзяржаўнай кадравай палітыкі [3, с. 12–13].

У даследуемы перыяд праблему забеспячэння неабходнымі кадрамі у пэўнай ступені дапамагала вырашыць сістэма перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі. У БССР сетка павышэння кваліфікацыі кіруючых работнікаў і спецыялістаў народнай гаспадаркі ўключала на 1985 год 136 вучэбных цэнтраў, створаных пры 34 міністэрствах і ведамствах БССР, у тым ліку 12 інстытутаў, 13 факультэтаў, 19 вучэбна-курсавых камбінатаў, 59 курсаў і

33 іншых вучэбных цэнтра, у якіх штогод праходзілі абучэнне каля 70 тыс. чалавек. Акрамя таго ў БССР былі вучэбныя цэнтры павышэння кваліфікацыі саюзнага падпарадкавання. Пры гэтым шэраг міністэрстваў і ведамстваў не забяспечвалі поўнае і якаснае выкананне пастановы СМ БССР (15.06.1981 г. № 210) аб мерах па далейшаму ўдасканаленню сістэмы павышэння кваліфікацыі кіраўніцкіх кадраў і спецыялістаў народнай гаспадаркі. У прыватнасці не былі прыняты меры па паляпшэнню планавання павышэння кваліфікацыі і арганізацыі вучэбнага працэса, не выконваліся планавыя заданні і не забяспечвалася перыядычнасць павышэння кваліфікацыі (Міністэрства мясцовай прамысловасці БССР, Міністэрства харчовай прамысловасці БССР, Міністэрства нарыхтовак БССР, Міністэрства жыллёва-камунальнай гаспадаркі БССР, Міністэрства дарожнага будаўніцтва БССР і інш.) [15, арк. 2–3].

Падчас павышэння кваліфікацыі адбывалася вывучэнне, абагульненне і абмен перадавым вопытам. Пасля заканчэння і завяршэння павышэння кваліфікацыі кіруючыя работнікі і спецыялісты выконвалі выпускныя работы, рефераты, здавалі экзамены і залікі. Выпускныя работы павінны былі мець прыкладны характар і неабходна было іх укараніць па месцу асноўнай працы – практычная рэалізацыя прапаноў, якія ўтрымліваліся ў выпускной рабоце.

Змены, якія адбываліся ў палітычным і эканамічным развіцці краіны, выклікалі неабходнасць перагляду тэматыкі і зместу навучальнага працэсу. У 1986–1989 гг. праводзілася абучэнне па наступных кірунках: удасканаленне гаспадарчага механізма ва ўмовах пераходу да рынкавай эканомікі, арганізацыя гаспадарчага разліку на прынцыпах арэнды і падрада, прымяненне вылічальнай тэхнікі і новых інфармацыйных тэхналогій у гаспадарчай дзейнасці. У 1990–1991 гг. арганізавалі навучанне па кірунках: дзяржаўна-прававая падрыхтоўка кіруючых кадраў для працы ў новых умовах гаспадарання; радыяцыйная і прамысловая экалогія; знешнеэканамічная дзейнасць міністэрстваў і ведамстваў; праблемы менеджмента і маркетынга; стварэнне сумесных прадпрыемстваў [16, арк. 36–37].

За 1988–1989 гг. пры ВНУ Міністэрства адукацыі БССР былі арганізаваны 2 міжгаліновых інстытута, 11 факультэтаў і курсаў павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кіруючых работнікаў і спецыялістаў ў галіне новай тэхнікі і прагрэсіўных тэхналогій, удасканалення гаспадарчага механізма, знешнеэканамічных сувязей. 9 навучальных устаноў (падраздзяленняў) у сістэме павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў Міністэрства адукацыі БССР працавалі па гаспадарча разліковай сістэме. У 1989 г. у БССР павысілі кваліфікацыю больш за 180 тыс. кіруючых работнікаў і спецыялістаў, з іх у інстытутах – 44 %, на факультэтах – 8 %, на курсах – 48 % [17, арк. 2].

Але па-мінуламу заставаліся недахопы і не вырашаныя праблемы. Павышэнне кваліфікацыі вельмі часта падмянялася нарадамі, семінарамі, тэхнічнай вучобай. У БССР не забяспечвалася ўстаноўленая перыядычнасць абучэння кадраў, якая складала 10 год (пры норме – 5 год), а для кіраўнікоў прадпрыемстваў (арганізацый), работнікаў органаў кіравання больш 15–20 год, патрабавалася ўпарадкаванне структуры сеткі навучальных устаноў павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў [17, арк. 3–4].

У 1988–1990 гг. адзначалася тэндэнцыя памяншэння колькасці абучаючыхся ў сістэме павышэння кваліфікацыі ў параўнанні з 1986 г. У 1989 г. паменшылася на 14 %, а на 1990 г. заявак на павышэнне кваліфікацыі было менш на 30–40 %. Дзяржаўная сістэма павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў, пачынаючы з 1988 г., адчувала вялікія цяжкасці з камплектаваннем [18, арк. 75].

Яшчэ адной формай павышэння кваліфікацыі былі стажыроўкі кіраўнікоў і галоўных спецыялістаў прадпрыемстваў прамысловасці. Міністэрствы і ведамствы БССР вызначылі пералікі лепшых прадпрыемстваў і арганізацый для стажыроўкі ў іх кадраў прамысловасці, будаўніцтва, транспарта, гандлю, бытавога абслугоўвання насельніцтва, калгасаў, саўгасаў і іх вытворчых падраздзяленняў. Напрыклад, да такіх прадпрыемстваў у Міністэрстве дарожнага будаўніцтва БССР адносіліся: дарожна-будаўнічыя трэсты № 1 г. Віцебска і

№ 6 г. Гродна; у Міністэрстве аўтамабільнага транспарту БССР: аўтапарк № 1 Мінскага гарадскога ўпраўлення аўтамабільнага транспарту, аўтакампанаты № 3 і 6 Мінскага гарадскога ўпраўлення грузавога аўтатранспарту [19, арк. 48]. У г. Гомелі базавымі прадпрыемствамі, на якіх сістэматычна праводзілася вучоба кіраўніцкіх кадраў былі: швейная фабрыка «Камінтэрн», завод «Гомсельмаш», завод вымяральных прыбораў (ЗП), Гомельскае вытворчае дрэваапрацоўчае аб'яднанне, станкабудаўнічы завод імя Кірава, завод «Гідрапрывад», завод сантэхнічнага абсталявання [20, арк. 98]. Адзначаючы вялікую карысць і значнасць стажыровак, варта адзначыць, што часам стажыроўка пераўтваралася ў фармальнасць – спецыялісты (асабліва кіраўнікі) з'яўляліся толькі ў пачатку стажыроўкі, каб скласці і зацвердзіць план яе праходжання, і напрыканцы, каб забраць станоўчы водгук і пасведчанне.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Аналіз падрыхтоўкі, перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі беларускіх кадраў у апошнія два дзесяцігоддзі існавання Савецкай Беларусі дазваляе адзначыць, што тагачасныя працэсы развіцця і трансфармацыі палітычнай сістэмы і эканамічных мадэляў закраналі і сістэму падрыхтоўкі беларускіх кадраў вышэйшай кваліфікацыі для прамысловасці.

Станоўчым было развіццё ў рэспубліцы вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі. Пачалася падрыхтоўка кадраў па новых спецыяльнасцях, абумоўленых запытамі навукова-тэхнічнага прагрэсу. Існавалі розныя формы перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі работнікаў. Адмоўным было тое, што пры падрыхтоўцы спецыялістаў дзейнасць навукова-даследчых, практна-канструктарскіх і тэхналагічных арганізацый, навуковых падраздзяленняў вышэйшых навучальных устаноў не былі сканцэнтраваны ў поўнай меры на вырашэнні найважнейшых навукова-тэхнічных праблем. У прыватнасці, стварэння якасных і канкурэнтназдольных тавараў народнага спажывання на аснове ўкаранення новых, перадавых тэхнічных распрацовак. Нягледзячы на няўхільны рост удзельнай вагі асоб з вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыяй сярод інжынерна-тэхнічных работнікаў і скарачэнне доли «практыкаў», па ранейшаму назіралася расслаенне кіраўніцкіх кадраў прамысловасці і прадпрыемстваў на групы «практыкаў» і спецыялістаў з высокай профільнай адукацыяй.

У даследаванні перыяд формы перападрыхтоўкі кадраў залежылі ад наяўнасці прафесійнай адукацыі, кар'ернага патэнцыялу, тэрытарыяльнай і сацыяльнай мабільнасці, вопыта працы і сацыяльных сувязей. Існавала залежнасць паміж сістэматычнымі рэарганізацыямі сістэмы кіраўніцтва краінай і эканомікай і рэарганізацыямі ў сістэме падрыхтоўкі, перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі кадраў для прамысловасці.

Спробы выправіць становішча ў эканоміцы шляхам падрыхтоўкі кадраў вышэйшай кваліфікацыі і ўкаранення розных метадаў павышэння якасці і эфектыўнасці кадравага патэнцыялу ва ўмовах існавання савецкай эканамічнай сістэмы не прынеслі чаканага выніку. На адказных пасадах як у сферы дзяржаўнага кіравання, так і ў прамысловасці пераважалі асобы сталага ўзросту. Нізкая змяняльнасць і адсутнасць матэрыяльнай матывацыі ў працы спецыялістаў перашкаджалі абнаўленню кадравага патэнцыялу і развіццю эканомікі БССР. З 1985 г., у сувязі з правядзеннем палітыкі «паскарэння і перабудовы», спрабавалі шляхам вылучэння на кіруючыя пасады новых работнікаў правесці працэс «амаладжэння» кадравага патэнцыяла краіны, але гэтага не адбылося таму, што сістэма рэалізацыі кадравай палітыкі заставалася ранейшай.

Артыкул падрыхтаваны ў рамках выканання навуковых даследаванняў «Кадры прамысловасці Беларусі як фактар трансфармацыі палітычнай сістэмы і эканамічных мадэляў (1945–2019)» (навуковы кіраўнік – кандыдат гістарычных навук, дацэнт І. А. Пушкін) ДПНД на 2021–2025 гг. «Грамадства і гуманітарная бяспека беларускай дзяржавы» (навуковы кіраўнік – акадэмік НАН Беларусі, доктар гістарычных навук, прафесар А. А. Каваленя) падпраграмы № 1 «Гісторыя» (навуковы кіраўнік – кандыдат гістарычных навук, дацэнт В. Л. Лакіза), задання 12.1.3 «Гісторыя Беларусі ў канцы XVIII – пачатку XXI стст.» (навуковы кіраўнік – доктар гістарычных навук, дацэнт М. У. Смяховіч).

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

- 1 Гісторыя Беларусі. У 6 т. Т. 6. Беларусь у 1946–2009 гг. / Л. Лыч [і інш.]; рэд. калегія: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Современная школа, Экперспектива, 2011. – 728 с.
- 2 Гісторыя беларускай дзяржаўнасці ў канцы XVIII – пачатку XXI ст. У 2 кн. Кн. 1 / А. А. Каваленя [і інш.]; рэдкал.: А. А. Каваленя [і інш.]; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т гісторыі. – Мінск: Беларус. навука, 2011. – 584 с.
- 3 Дзімітрук, П. П. Кадровая сітуацыя ў навуцы Рэспублікі Беларусь / П. П. Дзімітрук // Весці НАНБ. Серыя гуманітарных навук. – 2002. – № 1. – С. 5–13.
- 4 История белорусской государственности. В 5 т. Т. 5. Национальная государственность на переломе эпох (вторая половина XX – начало XXI в.) / А. А. Коваленя [и др.]; отв. ред. Н. В. Смехович; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т истории. – Минск: Беларуская навука, 2020. – 759 с.
- 5 40 лет Могилёвскому государственному университету продовольствия / редкол.; В. А. Шаршунов (пред.). – Минск: Изд. центр БГУ, 2013. – 463 с.
- 6 Пушкин, И. А. Исторический очерк создания и деятельности Могилёвского государственного университета продовольствия / И. А. Пушкин // 35 лет Могилёвскому государственному университету продовольствия / редкол.; В. А. Шаршунов (пред.). – Минск: Изд. центр БГУ, 2009. – С. 2–53.
- 7 Пушкін, І. А. Кадровы патэнцыял прамысловасці ўсходніх рэгіёнаў БССР (1944–1991): манаграфія / І. А. Пушкін, А. Р. Агееў. – Магілёў: БДУТ, 2022. – 302 с.
- 8 Письмо Министерства высшего и среднего образования БССР от 30.12.1987 г. // Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 7. Воп. 10. Спр. 1039.
- 9 Протокол заседания бюро Могилевского ОК КПБ от 29.04.1972 г. // Дзяржаўны архіў грамадскіх аб'яднанняў Магілёўскай вобласці (ДАГАМаг). – Ф. 9. Воп. 149. Спр. 15.
- 10 Протокол XI пленума Витебского ОК КПБ 28–29.11.1972 г. // Дзяржаўны архіў Віцебскай вобласці (ДАВЦ). – Ф. 1-п. Воп. 124. Спр. 8.
- 11 Протокол заседания пленума Могилёвского обкома КПБ от 11.04.1979 г. // ДАГАМаг. – Ф. 9. Воп. 162. Спр. 12.
- 12 Протокол заседания бюро Витебского областного комитета КПБ от 28.04.1984 г. // ДАВЦ. – Ф. 1-п. Воп. 161. Спр. 28.
- 13 Докладная записка отдела науки и техники Управления делами СМ БССР от 22.04.1980 г. // НАРБ. – Ф. 7. Воп. 5. Спр. 7229.
- 14 Письмо Государственного планового комитета БССР (Госплан) от 01.08.1986 г. «Вопросы организации работы по подготовке научных кадров высшей квалификации» // НАРБ. – Ф. 7. Воп. 10. Спр. 575.
- 15 Докладная записка зав. отделом науки и техники Управления делами СМ БССР от 24.04.1985 г. «О дальнейшем совершенствовании системы повышения квалификации руководящих работников и специалистов народного хозяйства республики» // НАРБ. – Ф. 7. Воп. 10. Спр. 575.
- 16 Письмо Республиканского межотраслевого института повышения квалификации руководящих работников и специалистов отраслей народного хозяйства от 18.09.1990 г. // НАРБ. – Ф. 7. Воп. 10. Спр. 2274.
- 17 Письмо Министерства народного образования БССР от 28.02.1990 г. // НАРБ. – Ф. 7. Воп. 10. Спр. 2274.
- 18 Письмо Министерства народного образования БССР от 23.01.1991 г. // НАРБ. – Ф. 7. Воп. 10. Спр. 2274.
- 19 Письмо Управления делами СМ БССР от 14.03.1986 г. у ЦК КПБ // НАРБ. – Ф. 7. Воп. 10. Спр. 256.
- 20 Протокол заседания III пленума Гомельского ОК КПБ // Дзяржаўны архіў грамадскіх аб'яднанняў Гомельскай вобласці. – Ф. 144. Воп. 142. Спр. 8.

Паступіла ў рэдакцыю 21.06.2023 г.

ОБ АВТОРЕ:

Пушкин Игорь Александрович, кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры гуманитарных дисциплин Белорусского государственного университета пищевых и химических технологий, e-mail: ihar.pushkin.st@gmail.com.

ABOUT AUTHORS:

Ihar A. Pushkin, Ph.D., Associate Professor, Assistant Professor of Humanities of the Belarusian State University of Food and Chemical Technologies, e-mail: ihar.pushkin.st@gmail.com.